

PETER DORN, EEN 19e EEUWSE PIJPENMAKER

door J.P.A.M.Engelen

Zolang wij het archiefstuk niet hebben gevonden dat de Peter Dorni-pijp verbindt met een pijpmaker, zal het wel gissen blijven naar de herkomst van deze "geheimzinnige" naam.

Een zaak is echter wel duidelijk geworden. Peter Dorn heeft werkelijk bestaan en pijpenmakers van die naam hebben zowel in Duitsland als in Nederland het pijpmakersvak uitgeoefend.

Dat de naam Dorn van Duitse afkomst was, mag als genoegzaam bekend worden beschouwd en Martin Kügler geeft in P.K.N. nr.29 een duidelijk overzicht van de familie en Peter Dorn in Grenzhausen vanaf 1695.

De eerste vermelding in Nederland vinden wij bij Ferrie Kompier (P.K.N. nr.16 - Pijpenfabricage in Venlo) in 1815.

Een zekere Peter Dorn, geboorteplaats Höhr, 28 jaar oud en vrijgezel is werkzaam bij Jean Lenssen in Venlo als pijpenmaker. Hier huwt hij rond 1815 de zus van de echtgenote van Peter Hölzenspies, Maria Wilhelmina Catharina Rembs en in Venlo worden zijn eerste kinderen geboren.

Een vreemde zaak is echter dat hij hier vermeld wordt met Höhr als geboorteplaats, terwijl praktisch alle bekende Dorn-afstammelingen uit Grenzhausen afkomstig zijn en tevens protestant. Hier zal waarschijnlijk sprake zijn geweest van een onnauwkeurigheid bij de inschrijving, want toen rond 1819 Lenssen zijn activiteiten in Nederland beëindigde werd ook Dorn brodeloos en vertrok naar Maaseik waar wij hem in 1821 tegenkomen wanneer hij de geboorte van een van zijn kinderen aangeeft. Als geboorteplaats van hemzelf geeft hij aan: Grenzhausen 1786. Hij woonde in het pand Eikerstraat 168, genaamd de pijpenfabriek, waar N.Vanijsterdaal en F.Ritzen als fabrikanten hun bedrijf uitoefenden achter de woning.

Op de nummers Eikerstraat 166 en 167 woonden zijn twee zwagers Peter Hölzenspies, Jacob Rembs en Jan Jacob Leyendekker, allen pijpenmakers bij Ritzen met hun gezinnen.

Toen tijdens de overgangspierikelen van de Belgische opstand tussen 1830 en 1839 de Westelijke Maasoever en dus ook Maaseik aan België dreigde toe te vallen en daardoor de economische vooruitzichten voor de pijpenfabricage qua afzetgebied minder werden, vertrok Peter Hölzenspies met zijn familie naar Stevensweert, aan de overzijde van de Maas, op Nederlands grondgebied. Hij oefende daar als zelfstandig pijpenmaker zijn vak uit en sloot zich aan bij de reeds bestaande Hervormde Gemeente. Spoedig volgde ook zijn zwager Dorn met zijn gezin, want in

GENEALOGIE DORN

Dorn, Peter X Rembs, Maria W.C
 .1786 Grenzhausen .1787 Grenzhausen
 +1862 Gennep +1854 Gennep

Pieter Venlo .1815	Christina Venlo .1816	Catharina Venlo .1819	Elisabeth Maaseik .1821	Hendrika Maaseik .1823	Peter-Willem Maaseik .1826 +Gennep 1898	Philip Maaseik .1830	Hendrik Maaseik .1832
--------------------------	-----------------------------	-----------------------------	-------------------------------	------------------------------	---	----------------------------	-----------------------------

X

Lange, Catharina
 .Asperden, 1833
 +Gennep, 1898

Josina Gennep .1858	Maria Gennep .1860	Christina Gennep .1862	Elisabeth Gennep .1864	Peter Gennep .1867	Peter Gennep .1871	Elisabeth Gennep .1873	Maria Gennep .1875	Frederik Gennep .1878
---------------------------	--------------------------	------------------------------	------------------------------	--------------------------	--------------------------	------------------------------	--------------------------	-----------------------------

1843 worden zij vermeld als werkzaam te zijn bij Hölzenspies in de pijpenbrache te Stevensweert.

Op 16 mei 1849 richt Peter Dorn vanuit Stevensweert een verzoek tot de Burgemeester van Gennep om aldaar een Aarde Pijpenfabriek te mogen oprichten en tevens om in overleg met elkaar een geschikte plaats uit te kiezen tot het plaatsen van een bakoven. Dat Dorn Stevensweert wilde verlaten is waarschijnlijk terug te voeren tot twee oorzaken:

1. Met zijn grote gezin was het moeilijk om in loondienst bij zijn zwager de eindjes aan elkaar te knopen. Daarbij voelde hij zich bekwaam genoeg om een eigen bedrijf te stichten in een plaats waar hij minder concurrentie zou hebben dan in het kleine Stevensweert. Vandaar dat hij zijn aanvraag richt tot het Bestuur van Gennep als "Pijpenfabrikant".

2. De dreigende relletjes in Stevensweert in 1848 tegen alles wat "Hollands" en Protestants was droegen zeker bij tot overweging om elders emplooi te zoeken.

In Gennep, waar reeds vanaf 1700 een bloeiende pottenbakkersnijverheid bestond, werd ter plaatse witte klei aangevoerd. De keuze van de vestigingsplaats voor Dorn is dus niet zo vreemd als het op het eerste gezicht lijkt. En ook nu weer functioneert de Maas als aanvoerweg bij uitstek!

Een tweede brief van Peter Dorn aan de Burgemeester van 2 juni 1849 toont aan, dat hij intussen in Gennip is komen wonen in het huis, gelegen aan de weg naar de Maas, naast de metselaar Lommen. Opnieuw verzoekt hij achter zijn huis een oven te mogen plaatsen, waarbij hij opmerkt dat deze geen enkel gevaar oplevert en dat zijn burens hiertegen geen bezwaar hebben. Het perceel is Maasstraat A nr. 122. Uit de bevolkingsregisters van die periode zien wij dat dit verzoek werd ingewilligd, want Peter wordt hier sinds 1851 met zijn zoon Peter Willem als pijpenfabrikant genoemd. Zijn broer Hendrik en de toekomstige vrouw van Peter Willem, Catharina Lange worden slechts als pijpenmakers vermeld. Na het overlijden van van Peter in 1862 worden Peter Willem, zijn broer Hendrik en zijn vrouw alle drie als pijpenfabrikanten genoemd, wonende Smitsdijk A nr. 135^a. Peter Willem koopt in 1865 een huis op de Weibraak, een weg evenwijdig aan de Maas, genaamd Chemin de Gennip à Wessems, ongeveer 150 meter ten Zuiden van de Maasweg-Veerweg. Over de door Peter en Peter Willem gezette merken tasten wij helaas nog in het duister.

In de Verslagen van de toestand der Gemeente Gennip komen wij in een aantal opeenvolgende jaren de volgende gegevens over de pijpenfabriek tegen:

- 1852: Er bestaat sinds 1851 hier mede een aarden pijpenfabriek, welke nogal debiet schijnt te hebben.
- 1858: Een aarden pijpenfabriek, werkende met drie mannen en twee vrouwen, die werk genoeg heeft en waarin geen vreemden loontrekkenden werkzaam zijn.
- 1859: Een aarden pijpenfabriek, werkende met vijf mensen, met voldoende werk.
- 1866: Een aarden pijpenfabriek met drie mannelijke arbeiders boven de 16 jaar met een werkloon per week van 2 gulden.
- 1871: Enkel een vermelding dat er een fabriek bestaat.
- 1883: De Gennepse pijpenfabriek is al een paar jaar ter ziele.

Bronnen:

- Kügler, Martin: 18e Eeuwse Westerwaldse kleipijpen gevonden in Grenzhausen. P.K.N. nr.29. 1985
- Kompier, F.F.: Pijpenfabricage in Venlo I. P.K.N. nr.16, 1982.
- Archief Maaseik: O.R. nr.71, 1823 - O.R. nr.97, 1826
G.R. nr.63, 1829 - G.R. nr.70, 1830 - B.R. 1830-1847
- Archief Stevensweert: Inschrijvingsregister voor de Militaire Militie nr. 1735-1736, 1845
- Kadaster Roermond
Maas en Niersbode - Gennep 1883
- Archief Gennep: Inv. 2177 - B.R. 1850-1880 - Inv. 1958 - Inv. 1961.
Uitvoerig en beredeneerd verslag van de toestand der Gemeente Gennep: 1852-Inv.568 - 1858-Inv.571 - 1859-Inv.572
1866-Inv.579 - 1871-Inv.584
- Sangers en Simonis: Er ligt een eiland in de Maas. 1955
Rheinisches Jahrbuch für Volkskunde, 24e Band 1982
- Engelen, J: Afstammelingen van Westerwaldse pijpmakers in beide Limburgen/ Pijpenfabriek Trumm-Bergmans te Weert. P.K.N. 1985.
- Engelen, J: R.A.M. rapport 2. Archeologisch Museum Maaseik 1986.

Met speciale dank aan de Heer Verscharen uit Middelaar voor zijn bijdragen en onderzoeken.